

A körzeti és a járási-városi könyvtárak vonzási köre

A körzeti könyvtárak azért jönnek létre, hogy a működési területükön, az aprófalvas vidékeken élő lakosság könyvtári ellátását magas színvonalon végezzék. A főfoglalkozású könyvtáros, a nagyobb könyvállomány, a korszerű elhelyezés stb. nemcsak a körzet székhelyén élő lakosok, hanem a körzetbe tartozó falvak olvasni vágyó lakosságát is hivatott kiszolgálni. A körzet olvasói *közvetlenül* a központi könyvtárba is beiratkozhatnak és ott ugyanolyan szolgáltatást kapnak, mint a székhely lakosai. Az előnyök miatt a rövid nyitvatartású kisközségi könyvtárakkal szemben a körzeti könyvtár minden bizonnyal nagyobb vonzóerőt gyakorol a lakosságra. Ez a vonzás elsősorban azokra hat, akik valamilyen más célból felkeresik a központi települést, tehát az odajáró dolgozókra, tanulókra vagy azokra, akik vásárlási, értékesítési célból, továbbá egyéb ügyes-bajos dolgaik intézése végett járnak ott. A körzeti könyvtár székhelyének kiválasztása akkor jó, ha már kialakult vagy kialakulóban van természetes vonzási, például ha a körzet székhelye azonos a közigazgatási, termelőszövetkezeti, iskolai, kereskedelmi ellátási stb. központtal. Ez ma még nem mindenütt van így, de a fejlődés ilyen irányba tart.

Kialakult vonzási körük van viszont a járási székhelyeken működő járási-városi könyvtáraknak. Helyes volt az az elképzelés, melyet a könyvtárügy irányítói az elmúlt években így fogalmaztak meg: *a körzeti, járási, megyei könyvtárak a területükön élő lakosok központi könyvtárai is, és a terület összes lakosát szolgálniuk kell.* A most kibontakozó közigazgatási átszervezések és — reméljük — az ezeket követő körzeti könyvtári fejlesztés idején időszerű ezt a gondolatot újra felvetni.

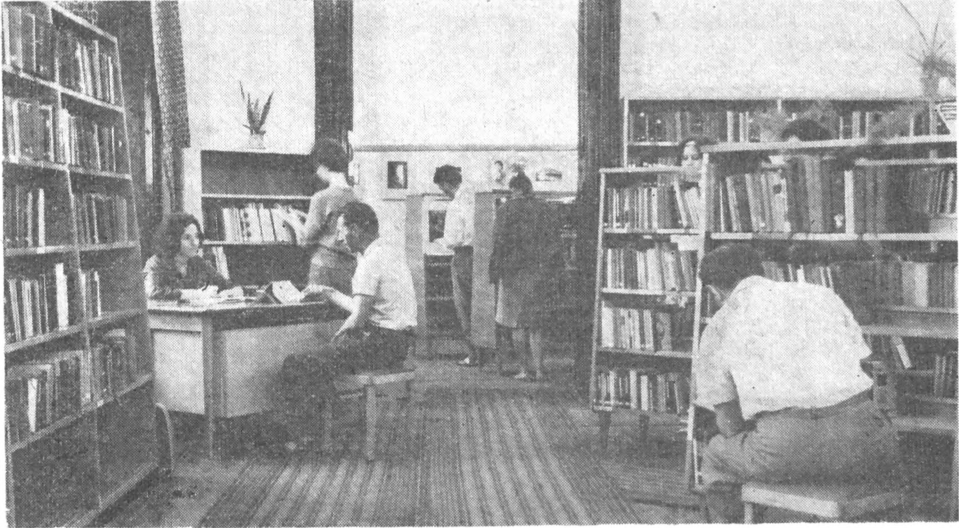
Van-e valamilyen vonzó hatásuk a körzeti, a járási-városi könyvtáraknak a hozzájuk tartozó települések lakosságára, s a központi könyvtárak milyen szolgáltatásait veszik igénybe? — ezt a problémát vizsgáltuk meg három könyvtárban.

Az *Ugodi Körzeti Könyvtár* 1963-ban kezdte meg tevékenységét, megelőzve a közigazgatási, gazdasági, iskolai stb. összevonásokat, melyek az idén fognak megvalósulni. Jelenleg csak a körzeti könyvtárhoz tartozó egyik községből járnak át a felsőtagozatos tanulók Ugodra. Kereskedelmi szempontból sincs a helységnek különösebb vonzása, esetleg a nagyobb iparcikk boltja és a Tüzép telepe miatt keresik fel a körzetből. A székhely kívánatos funkciói tehát még nem alakultak ki, mégis, az 1969. évi 532 beiratkozott olvasóból 56, az olvasók 10,3%-a nem helybeli lakos. Életkor szerinti megoszlásuk egy százalék eltéréssel megegyezik a helyi olvasókéval, kivéve a 20—24 év közötti kategóriát: ez csak egy fővel, 2,5%-os arányban van képviselve. A foglalkozást vizsgálva azt látjuk, hogy a parasztság teljesen hiányzik, viszont a könyvtár összes szellemi foglalkozású olvasójának 23,8%-a vidéki lakos. A munkás, tanuló és egyéb foglalkozásúak 11,5, illetve 11,2 és 11,4%-a vidéki.

Az említett község az országos településfejlesztési tervek szerint az *alsófokú központ* funkciót tölti be az átszervezés után. A végleges tervek szerint 5 település 4567 lakosát látná el alapvető szolgáltatásokkal. Ha ez megvalósul és kialakulnak a szükséges intézmények, központi hivatalok, erősen megnövekedik a lakosság odaáramlása, s ez önmagában is megnöveli a vidéki olvasók számát a körzeti könyvtárban. Természetesen nem elégedhetünk meg csak a spontán növekedéssel, ezt a folyamatot megfelelő propagandával és egyéb módon is elő kell segítenünk.

A másik vizsgált község — Devecser — már a következő kategóriába tartozik, vagyis *kiemelt alsófokú központ*. Jelenleg még járási székhely, de ez a funkciója a közeljövőben megszűnik, mert a járási tanács az iparilag fejlettebb Ajka városba költözik. A devecseri könyvtár épülete, felszerelése az egyik legkorszerűbb a környéken, nem véletlen tehát az a vonzás, amit a környék lakosságára, olvasóira gyakorol. Bár járási könyvtár, de vonzósugara nem terjed ki az egész járásra, mert az ajkai városi, a sümegi volt járási — jelenleg körzeti — könyvtár, de a tapolcai és a pápai járási könyvtár is „szív fel” olvasókat a járás területéről. Az idevágó adatok szerint a devecseri könyvtár 802 tizennégy éven felüli olvasójából 188 (23,4%) a vidéki. Legtöbbjük tanuló, illetve szellemi foglalkozású dolgozó, az e kategóriákba tartozó olvasók 34,9, illetve 32,6%-a. A könyvtár mezőgazdasági és ipari dolgozó olvasóinak 29,4 és 15%-a vidéki. A viszonylag magas arányok elsősorban a könyvtár már említett korszerűségének köszönhetőek. Ugyanis a községben nem működik nagyobb ipari üzem, ahova vidéki dolgozók is járnának, középiskolája is csak egy van, nem magas tanulói létszámmal.

Középfokú ellátási funkciót tölt be a Pápai Járási és Városi Könyvtár. A város hagyományai, adottságai révén — ipari, kereskedelmi, iskolai központ — régtől fogva

A Pápai Járási Könyvtár felnőtt kölcsönzője

természetes központja a vidéknek. Az 1952-ben megalakult járási könyvtár tehát természetesen illeszkedett be ebbe a központi, területi funkcióba. S a tapasztalat azt mutatja, hogy a könyvtár szolgáltatásainak bővülésével, színvonalának emelkedésével egyre jobban vonzza a vidéki lakosságot. 1956-ban pl. az 1114 olvasóból csak 50, azaz 4,5%-a volt vidéki lakos, 1969-ben pedig már 463, a beiratkozott olvasóknak 21,3%-a. Az említett két évszám között az összes olvasók számának növekedése 185%-os, míg a vidéki olvasóké 926%-os volt. Tudjuk, hogy ez a jelenség kísérő következménye az elmúlt évtized alatt végbement társadalmi mozgásnak. A városba vágás, a magasabb művelődési igény jelentkezése a másik oldal, amely megnövelte a járási könyvtár vidéki olvasóinak a számát. A vidéki olvasók közül a legtöbb itt is a tanuló (az összes tanuló 25,7%-a). Ez természetes jelenség, mert jelenleg a középiskolai tanulók külső okok miatt is kénytelenek igénybe venni a közművelődési könyvtárak szolgáltatásait, és ez a kényszer fokozottan áll a vidéki, falusi tanulókra.

Második helyen szintén a szellemi foglalkozású olvasók állanak, a kategóriabeli olvasók 21,1%-a közülük kerül ki. Mezőgazdasági dolgozó viszont egy sincs a vidékiek között. A vidéki ipari fizikai dolgozók részesedése az olvasótáborban csak 14,1%-os, ez a tény azt mutatja, hogy a nagyobb ipari üzemek (Textilgyár, Elekthermax) könyvtárainak az utóbbi években megnövekedett a vonzása, és az ott dolgozó vidéki munkások közül sok azokat látogatja.

A beiratkozott vidéki olvasók közül a kölcsönzésen kívül mind többen veszik igénybe a könyvtár egyéb szolgáltatásait is. A továbbtanuló pedagógusok rendszeresen jelentkeznek a könyvtárban irodalomért, használják az olvasótermet. A készülő szakdolgozatok nagy részéhez a könyvtár állítja össze az irodalmat, nyújt tájékoztatást a vizsgákra való felkészüléshez. Az évenként ismétlődő irodalmi előadásorozatokra kiadott 200 bérletből 25—30-at vidéki lakosok vásárolnak meg.

A felsorolt adatok bizonyítják, hogy a könyvtárak hatóköre nem korlátozódik a helyi lakosságra, hanem mind többen fordulnak hozzájuk a vonzási területükről. Ha az a néhány száz olvasó, aki jelenleg a könyvtárakat használja, nem is képvisel nagy arányt a könyvtár olvasótáborában, fel kell figyelni erre a jelenségre, mert olyan folyamatnak a kezdetét jelzi, melyet a következő években erősíteni fog a központi települések nagyobb arányú fejlődése, a művelődési igények növekedése, az utazási lehetőségek fejlődése stb., hogy csak néhányat említek azokból a tényezőkből, melyek ezt elősegítik. A pápai könyvtár esetében, ha csak a járás területét vesszük vonzási területnek, az itt élő 14 éven felüli lakosok 1,4%-a tagja jelenleg a könyvtárnak. Ha tovább bővülnek a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai — zenei részleg, mikrofilmolvasó, másoló, esetleg dokumentációs szolgáltatások stb. — még több lakos jelentkezésével kell számolni.

A folyamatban levő közigazgatási, területi átszervezések és a könyvtári fejlesztés tennivalóinak meghatározása céljából, úgy gondolom, szükséges ezeket a tényeket is figyelembe venni.

Tóth Dezső